

Aikuisten opintoaktiiviteetin tutkimisesta

Jaakkola, Raimo 1986. Aikuisten opintoaktiiviteetin tutkimisesta. Aikuiskasvatus 6, 3, 143—145. — Opintoaktiivisuutta tarkastellaan siihen virittymisen ja sen pysyvyyden tai sen muuttumisen suhteen. Opettajien nähdään monasti yliarvioivan opiskelijoiden oppimisvalmiudet, unohtavan opiskelijoiden puutteelliset perustiedot sekä etenevän opetuksessaan liian nopeasti.

1. Yleistä

Aikuisten opintoaktiivisuuteen, opintoihin osallistujien tavoitteiden muotoutumiseen, osallistumisen säännöllisyyteen ja intensitetiin vaikuttavien psykologisten ja sosiologisten tekijöiden suhteiden tutkiminen ja selvittäminen on yksi keskeinen alue, jossa voidaan yhdistää aikuiskasvatuksen teoreettinen tutkimus hedelmällisesti käytännön toiminnassa esiintyviin opinto-organisaation ja opetuksen kehittämisen ongelmiin.

Huolimatta siitä, että aikuisten opintoihin osallistumis- ja opintokäyttäytymistutkimuksilla on ollut pitkäaikainen ja näkyvä paikka aikuiskasvatuksen tutkimuksessa, on alan tutkimuskirjallisuudesta havaittavissa, että opintoaktiivisuutta kuvaava käsitteistö on sekavaa ja suurin osa tehdystä empiirisistä tutkimuksista on vailla riittävää teoreettista pohdintaa. Muutamaa poikkeusta lukuunottamatta tutkimukset ovat kuvailevia ja rajoittuneet käsittelemään vain joitakin psykologisia tai sosiaalisia taustamuuttujia. Tutkimukset näyttävät replikoivan suoraan aikaisempien tutkimusten tutkimusotetta, jolloin teoreettiset selitysmallit opintoaktiivisuuden luonteesta ovat jääneet epäkumulatiivisiksi, niissä ei ole pystytty hyödyntämään riittävästi uusia näkökulmia ja yksittäisiä tutkimustuloksia. Osittain syynä ovat olleet ongelman monitasoisuudesta ja monimuotoisuudesta johtuvat lähestymistavalliset

vaikeudet; miten hyödynnetään ja yhdistetään aikuiskasvatuksen ongelmiin psykologian, sosiologian tai muiden tieteiden teoreettisia saavutuksia tai lähestymistapoja johdonmukaisesti kokonaisuudeksi.

2. Käytetyt lähestymistavat

Opintoaktiivisuuden tutkimuksessa voidaan havaita kolme erityyppistä lähestymistapaa. Ensinnäkin sosiologiset, yhteiskunnan rakenteista lähtevät selitysmallit, joissa puhtaimmillaan on pyritty palauttamaan osallistumisen ja opintoaktiivisuuden problematiikka suoraan yhteiskunnan taloudellisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin. Toiseksi, ikäänkuin vastapainoksi edelliselle, opintoaktiivisuutta on lähestytty puhtaasti yksilöpsykologisena ilmiönä, jolloin aktiivisuuden selittämisen lähtökohtana ovat olleet yksilön persoonallisuuden piirteet tai motivaatio-tekijät ilman kytkentää aikuisen elämäntilanteeseen tai opiskelussa esiintyvien organisatorisiin tai didaktisiin ongelmiin.

Kolmantena lähestymistapana voidaan pitää laaja-alaisia kompleksisia malleja, joille on ominaista pyrkimys jäsentää keskeisiä opintoaktiivisuutta selittäviä tekijöitä niiden vaikutusprosessin suuntaisesti. Koska opintoaktiivisuuden viriämiseen ja sen kehittymiseen opiskelun kuluessa vaikuttavat eritasoiset tekijät, näistä malleista on muodostunut hyvin monimutkaisia, ja niiden hallinta käytännön tutkimustyössä on ongelmallista.

3. Eräs yritys opintoaktiivisuuden selvittämiseksi

Omassa valmisteilla olevassa tutkimuksessa ni olen keskittynyt lähinnä kahteen asiaan. Ensimmäkin opintoaktiivisuuden *virittymiseen*, ts. siihen mitkä tekijät herättävät kiinnostuksen opiskeluun siten, että henkilö ryhtyy harjoittamaan aikuisopintoja, ja toiseksi opintoaktiivisuuden *pysyvyyteen tai sen muuttumiseen* opiskeluaikana. Pyrkimyksenä on saada tarkempaa tietoa siitä, mitkä tekijät vaikuttavat opintoihin osallistumisen jatkuvuuteen, säännöllisyyteen tai opiskeluun intensiteettiin sekä millaisia muutoksia opintoaktiivisuudessa on havaittavissa opiskelun kuluessa.

Opintoaktiivisuuden virittymistä ja sen pysymistä on tarkoitus selittää kolmentyyppisillä tekijöillä: 1) Yksilön elinolosuhteisiin liittyvillä tekijöillä, joita ovat mm. työ-, koti- ja opiskeluolosuhteet ja vapaa-ajan toimintojen suuntautuminen, 2) yksilön persoonallisuustekijöillä, joita ovat mm. henkilön ammatillinen, oppinnollinen ja muu kokemustausta, kyvyt, minäkuva, koettu nykyinen elämäntilanne, elämäntavan suuntautuminen ja ammatilliset ym. elämänsuunnitelmat, ja 3) opinto-organisaatioon ja opetukseen liittyvillä tekijöillä, joita ovat mm. opinto-organisaation antama tieto opiskelun tavoitteista, toimintamuodoista, opiskeluvaihtoehtista sekä tiedot opetuksen aikana käytössä olleista didaktisista järjestelyistä ja opetuksen sisällön ja toteutuksen laadullisista piirteistä.

Opintoaktiivisuuden virittymisen lähtökoh- ta on se, että aikuinen henkilö arvioi itse omia tarpeitaan ja käyttäytymisensä tavoitteita ja omaa konkreettista tilannettaan. Mikäli omien tarpeiden ja nykyisen tilanteen välillä on risti- riitä hän virittyy ratkaisemaan sen arvioimalla omia kykyjään ja mahdollisuuksiaan saavuttaa tarpeensa. Kun henkilö saa tietoa opetuksen tavoitteista, toimintamuodoista ja -tavoista hän muodostaa oman kokemuksensa ja tietä- myksensä kautta käsitykset opetuksen merki- tyksestä, mahdollisuuksista osallistua opetuk- seen, onko hänellä oppimiskykynsä riittävä tai onko hänellä mahdollisuuksia läpäistä asetetut oppinnolliset vaatimukset jne.

Aikuisten opintoaktiivisuustutkimuksen eräs keskeinen ongelma on se, kuinka hyvin me tiedämme ne odotukset ja opiskelutarpeet, joita aikuisilla henkilöillä on tällä hetkellä nykyisessä yhteiskunnassa. Itse aikuisuus yhdis- tää ihmisiä vähän, vähemmän kuin muut ikä-

kaudet. Aikuisten oppimisen pääsuuntaajana on elämän kokonaistilanne: elettyvä elämän- vaihe, sen objektiiviset puitteet, koettu ongel- ma. Aikuisten intressit ja kiinnostukset ovat si- doksissa yksilöiden elinehtoihin ja -olosuhteis- siin, jotka määrittävät sitä, mitä mahdolli- suuksia yksilöillä on suunnitella ja toteuttaa omaa tulevaisuuttaan tai millaisia konkreetti- sia opiskelutarpeita heille muotoutuu. Tällä hetkellä meillä on liian vähän tietoa siitä, mi- ten erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä ja elä- määntilanteissa aikuisten oppinnolliset tarpeet muuttuvat ja kehittyvät sekä miten aikuiskou- lutuksen organisaatiot ovat pyrkineet vastaa- maan yhteiskunnallisen muutoksen aiheutta- miin haasteisiin. On ilmeisen selvää, että tarvi- taan enemmän sellaista tutkimusta, jossa pyri- tään selvittämään entistä tarkemmin ja laaja- alaisemmin aikuisten elämäntilanteiden, tarpeiden ja intressien sekä opinto-käyttäytymi- sen yhteyksiä.

Toinen ongelma opintoaktiivisuustutkimuk- sessa on se, että meillä ei ole riittävää syste- maattista tietoa miten erilaiset yksilölliset ko- kemustaustat, kyvyt, minäkuva jne. vaikutta- vat opintoaktiivisuuden virittymiseen tietystä elämäntilanteesta, kuinka erilaisen oppimis- taustan tai minäkäsityksen omaavat henkilöt arvioivat mahdollisuuksiaan menestyä opin- noissa tai kuinka realistisia oppinnollisia tavoit- teita eri henkilöryhmät asettavat omille opin- noilleen. Alustavien tulosten perusteella voi- daan todeta esimerkiksi se, että ammatillisessa aikuiskoulutuksessa heikon oppinnollisen minä- kuvan ja heikommat opiskeluvaihtoehdot omaa- vat henkilöt asettavat muita useammin itsel- leen epärealistisia odotuksia siitä, mikä on opintojen todellinen vaikutus omien ammatil- listen suunnitelmien toteutumiseen.

Opintoaktiivisuuden pysymisen tai muuttu- misen selittämisessä pääpaino on opinto-orga- nisaatioon ja opetukseen liittyvillä tekijöillä. Nämä tekijät voidaan jakaa kolmeen ryh- mään: 1) opetussuunnitelmien tavoitteet ja si- sällöt, kuinka hyvin annettu opetus sisällöllis-esti vastaa opiskelijoiden odotuksia; missä määrin opiskelijat pystyvät hyödyntämään opetuksen sisältöä lyhyellä aikavälillä omiin tavoitteisiinsa ja suunnitelmiinsa ja mikä mer- kitys näillä asioilla on opiskelun jatkuvuuteen ja säännöllisyyteen, 2) mikä merkitys opin- toaktiivisuuden pysymiseen on erilaisilla di- daktisilla järjestelyillä; kuinka opetuksessa otetaan huomioon aikuisen oppimisen erityis- piirteet, hyödynnetään aikaisemmin hankittu- ja ammatillisia kokemuksia, kuinka huomioi- daan opetuksen yhteydessä aikuisten erilaiset

oppimisvalmiudet jne. ja 3) mikä merkitys opetuksen puitetekijöillä (tiloilla, opetusajan-kohdalla jne.) on opintoaktiivisuuden pysymiseen.

Edellä mainittujen opinto-organisaatioon ja opetukseen liittyvien tekijöiden lisäksi tarkoituksena on selvittää mitä esteitä eri sosiaaliset olosuhteet aiheuttavat aktiiville opintoihin osallistumiselle.

Alustavan tulosten analysoinnin perusteella nousee esiin kaksi ongelma-aluetta, joihin on nähdäkseni kiinnitetty liian vähän huomiota. Ensinnäkin, näyttää siltä että opettajat yliar-

vioivat opiskelijoiden oppimisvalmiudet. Lähes puolella aikuisopiskelijoista niin ammatillisessa kuin yleissivistävissäkin opinnoissa on ongelmia opetettavan asian omaksumisessa, muistiinpanojen tekemisessä tai uusien asiain kytkeisessä aikaisempiin, usein puutteellisiin perustietoihinsa. Toiseksi erityisesti ammatillisessa koulutuksessa opetuksen etenemisvauhti on sellainen, että opiskelijalle jää liian vähän aikaa uuden oppiaineksen jäsentämiselle, sen kertaamiselle ja liittämiseksi aikaisemmin opittuun asiaan. Tähän seikkaan tulisi kiinnittää opetuksessa vakavaa huomiota.